

Effectief leesonderwijs

Het CPS heeft in de afgelopen jaren een aantal projecten op het gebied van lezen ontwikkeld en uitgevoerd. Deze projecten zijn in te zetten in de schakelklassen en met name bij het bepalen van de positie van de schakelklas binnen het taal-/leesbeleid van een school.

In het BOV-project (Beter Omgaan met Verschillen) is het doel om gedurende een periode van drie jaar de leesuitval in groep 3 en 4 van de basisschool onder de 5 procent te houden. Het vroegtijdig signaleren van risicokinderen is daarbij belangrijk, maar ook het uitbreiden van de leestijd, intensieve instructie en het volgen van de leesontwikkeling van kinderen.

In het LISBO-project (Lees Impuls Speciaal Basis Onderwijs) leren kinderen in het speciaal basisonderwijs vlot technisch lezen. Het doel hiervan is de leesresultaten van 90 procent van de kinderen minimaal 2 AVI-niveaus per jaar vooruit te brengen. Bij beide projecten speelt de leerkracht een essentiële rol, want effectieve instructie is de sleutel. Daarnaast is uitbreiding van de leestijd een belangrijk kenmerk.

Kees Vernooij is een van de belangrijkste ontwikkelaars en uitvoerders van de projecten, heeft diverse lezingen gehouden over dit onderwerp. Een van die lezingen ging over woordenschat en effectief leesonderwijs.

EFFECTIEF OMGAAN MET WOORDENSCHAT

Dr. Kees Vernooij (CPS)

1. Vooraf:

Lezen is een op taal gebaseerde activiteit dat sterk afhangt van woordenschat. Woordenschat is naast vlot lezen de belangrijkste voorspeller voor begrijpend lezen (correlatie van .80). Ter illustratie:

Iedere vlotte lezer kan een Italiaanse tekst lezen, maar als hij geen Italiaans kent weet hij niet waar het overgaat;

2. Wat is woordenschat?

Woordenschat is beschikken over kennis van de wereld; kennis die nodig is om te kunnen communiceren. Je hebt een goede woordenschat nodig om te begrijpen wat je hoort, te kunnen spreken, te begrijpen wat je leest en om te kunnen schrijven.

3. De plaats van woordenschat in de leesontwikkeling

In feite kan de plaats van woordenschat in de leesontwikkeling het beste als volgt worden weergegeven:

Begrijpend lezen: technisch lezen x woordenschat.

4. Verschillen tussen kinderen m.b.t. woordenschat

Kinderen die in groep 1 de basisschool binnen komen, verschillen soms sterk in woordenschat van elkaar, zowel in omvang als in samenstelling.

Volgens Stahl (1999) beschikken kinderen uit taalrijke milieus op 3-jarige leeftijd over vijf keer zoveel woorden dan kinderen uit kansarme groepen. Kinderen komen daardoor de school binnen met grote verschillen in woordenschat. Die verschillen ontstaan doordat een kind uit:

- een bijstandsgezin 615 woorden per uur hoort;
- de lichtgeschoolde groepen 1251 woorden per uur hoort;
- een gezin met hoogopgeleide ouders 2153 woorden per uur hoort.

5. Wat is het probleem daarvan?

Het is een groot probleem, dat de verschillen tussen kinderen die met een beperkte woordenschat en kinderen met een rijke woordenschat de school binnenkomen in de loop van de basisschool alleen maar groter worden. Het aantal woorden dat kinderen afkomstig uit verschillende sociale milieus leren, varieert sterk.

- 2 versus 8 woorden per dag;
- 750 versus 3000 woorden per jaar.

(Bron: Baker, Simmons & Kame'enui, 1998)

Onderzoek laat zien, dat wanneer er niets gebeurt de verschillen alleen maar groter worden; verschillen die ernstige gevolgen hebben voor de schoolloopbaan in het algemeen en het begrijpend lezen in het bijzonder.

6. Woordenschat in de praktijk

Er wordt volgens onderzoek met name weinig (instructie)tijd aan woordenschatontwikkeling in de eerste leerjaren besteed.

7. Doelen voor woordenschatonderwijs

Ofschoon woordenschat lastig te toetsen is, zou elke school er na moeten streven dat kinderen een A-C niveau halen op de woordenschattoetsen van het Cito. Ook voor woordenschat is het van belang dat er toetsbare doelen worden gesteld.

8. Uitgangspunten voor het woordenschatonderwijs (in willekeurige volgorde):

- Er zijn twee fasen in de woordenschatontwikkeling te onderscheiden, n.l. de periode tot 6 jaar en de periode vanaf 6 jaar. In de eerste fase doen kinderen vooral op door hun dagelijkse interacties met volwassenen; in de

tweede fase verwerven kinderen vooral woordenschat door te lezen. Na het 8e jaar geldt dit in het bijzonder voor het onderwijs in de kennisgebieden.

- Woordenschat is een ‘gebiedsoverschrijdende zaak’ en dient in principe bij alle lessen in alle groepen aan de orde te komen;
- Woordenschat dient in alle groepen aandacht te krijgen. De ‘onbekende’ woorden komen vooral bij het onderwijs in de kennisgebieden aan de orde;
- Het is van belang, dat woordenschat op een efficiënte manier aan de orde komt; de zogenaamde viertaktstrategie van Verhallen is zeer tijdsintensief en daardoor alleen goed bruikbaar in kleutergroepen en via verwerking in computerprogramma’s;
- Volgens Chall is goed kunnen lezen de hoeksteen van de woordenschatontwikkeling. De ontwikkeling van een goede (technische) leesvaardigheid is volgens haar de meest effectieve strategie voor woordenschatontwikkeling die er bestaat;
- Het is vanuit metacognitief oogpunt van belang de leerling verantwoordelijk te stellen voor zijn of haar omgaan met onbekende woorden;
- Tijdens een les meer dan twee woorden aan de orde stellen is meestal niet effectief;
- Het is van belang dat de woorden die aan de orde zijn geweest regelmatig herhaald worden.

9. Belangrijk wetenschappelijke gegevens

Volgens The National Reading Panel (2000) bestaat er geen beste manier voor woordenschatonderwijs en is er niet één aanpak, maar zijn er meerdere aanpakken gewenst.

Verder zegt het Panel, dat vooral aandacht voor woordenschat in de begingroepen van het basisonderwijs fundamenteel voor de leerlingen zou moeten zijn. Er zou een dagelijkse, routinematige aandacht voor woordenschat moeten zijn.

10. Routinematige aandacht voor woordenschat met name vanuit het perspectief van begrijpend lezen

Dit kan door:

Vanaf het begin van groep 1 gerichte aandacht voor woordenschatontwikkeling door:

- interactief voorlezen en dan in het bijzonder in de begingroepen van de basisschool;
- directe instructie van de betekenis van bepaalde woorden;
- preteaching van enkele woorden die in de les aan de orde zullen komen.

<i>AANDACHT VOOR WOORDENSCHAT</i>	
Groep 1 – 3	Groep 4 - 8
- Veel interactief voorlezen	- Bij elke les: preteaching van twee onbekende kernwoorden en/of
- Sesamstraat in de kleutergroepen aan de orde laten komen.	- Denken-delen-uitwisselen van twee kernwoorden die essentieel zijn voor het begrijpend van de tekst
- inzetten computerprogramma,	- discussie

bijvoorbeeld Woordenstart of Woord vangen	
- Kinderen goed leren lezen	- woordmuur
	- veel stillezen
	- inzetten computerprogramma, bijv. dat van Taaljournaal
	- gebruik woordenboek
	- vlot lezen

TIP: maak de kinderen verantwoordelijk voor het kennen van de woorden die in de tekst aan de orde komen!

Toelichting:

- Directe instructie van woordenschat. Volgens Stahl en Shiel (1999) kunnen er op die manier 300-400 nieuwe woorden per jaar worden geleerd.
- Een van de beste manieren voor woordenschatuitbreiding is de leerlingen veel laten stillezen over allerlei onderwerpen. Kinderen die dagelijks minstens 10 minuten lezen in groep 4 – 7 doen het beter op woordenschattoetsen dan kinderen die niet lezen;
- Vooral preteaching en denken-delen-uitwisselen moeten in groep 3 – 8 als sterke activiteiten worden gezien. Volgens Jeanet Bus is interactief voorlezen vooral voor groep 1 en 2 een sterke activiteit. Onderzoek laat zien, dat er positief bewijs is dat kinderen door voorlezen woordenschat verwerven als onbekende woorden verklaard worden of de betekenis ervan via de context achterhaald kan worden.
- De strategie van Verhallen (zie bijlage 1) zit in de computerprogramma's Woord vangen, Woordenstart en Taaljournaal verwerkt.
- Aandacht voor woordenschat koppelen aan de weinig organisatie vergende coöperatieve strategie denken-delen-uitwisselen (zie bijlage 2) komt in de richting van wat Cunningham een succesvolle aanpak noemt. Brainstormen, associeëren, speelsheid en interactie zijn daarbij aan de orde.

11. Tips

Maak een woordenschatbeleid, waarbij aspecten zijn:

- interactief voorlezen
- preteaching van enkele woorden
- denken-delen-uitwisselen over onbekende woorden
- het inzetten van een computerprogramma
- stilleesbeleid

Concreet:

- 1- Lees in groep 1 – 3 veel voor en doet dat ook in een kleine groep met risicoleerlingen.
- 2- In groep 4 – 8: in elke les preteaching van twee woorden die essentieel zijn om de tekst te begrijpen.

3- Laat leerlingen dagelijks 10 minuten lezen over diverse onderwerpen.

Kees Vernooy

maart 2006